

Foto: Kees van de Veen

MEERTALIG VOORTGEZET ONDERWIJS VOOR IEDEREEN

Het project Holi-Frysk – meertalig voortgezet onderwijs voor iedereen – beoogt alle talen in het onderwijs te betrekken: thuishalen van leerlingen, minderheidstalen maar ook de talen die op school worden onderwezen. Dit artikel gaat in op hoe dit idee gerealiseerd wordt op Friese middelbare scholen en hoe het model ontvangen wordt door docenten en leerlingen.

MIRJAM GÜNTHER-VAN DER MEIJ, JOANA DUARTE & MYRTHE CORET-BERGSTRA

Meertaligheid op een natuurlijke wijze integreren in het onderwijs van een middelbare school, hoe doe je dat? Het lectoraat Meertaligheid & Geletterdheid van de NHL Stenden Hogeschool heeft een project opgezet dat zich richt op het ontwikkelen en implementeren van een holistische aanpak voor brede meertaligheid in het voortgezet onderwijs: Holi-Frysk: Meertalig voortgezet onderwijs voor iedereen. Holistisch betekent: een brede benadering waarin er wordt bekeken hoe alle in de klas en de regio aanwezige talen bij het onderwijs kunnen worden betrokken, door gebruik te maken van verschillende didactische benaderingen die uitgaan van het benutten van meertaligheid (bijvoorbeeld taalbewustzijn,

taalvergelijking en CLIL) met elkaar te combineren. Het eenjarige pilotproject Holi-Frysk (schooljaar 2017–2018) kreeg vanaf 2019 een tweejarig vervolg: met zes scholen voor voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs ontwikkelen onderzoekers van het lectoraat meertalige lesactiviteiten en lesmaterialen, en onderzoeken zij het effect daarvan op de interactie in de klas en de houding van leerlingen en docenten ten aanzien van meertaligheid en het Fries. In dit artikel bespreken we de ontwikkeling van het project en de reacties van docenten en leerlingen op de aanpak.

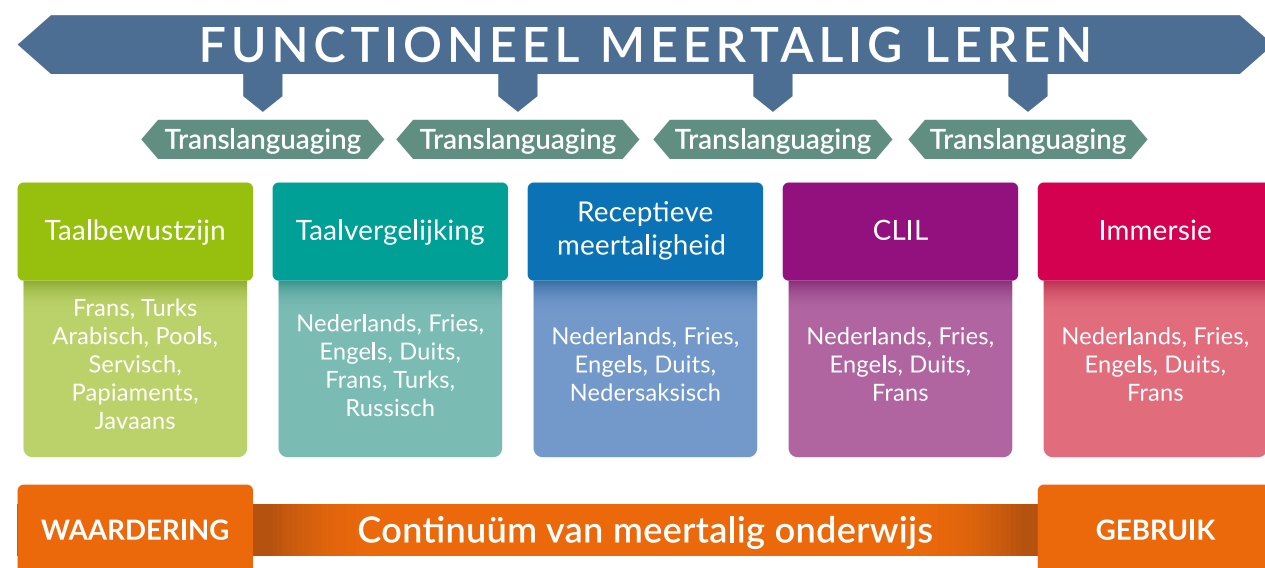
Aanleiding

Europa kent de laatste decennia een snelle toename van het aantal meertalige leerlingen, wat leidt tot 'superdiversiteit' (Vertovec, 2007) op scholen, met veel leerlin-

gen die een migranten-, een streek- of minderheidstaal spreken. Veel scholen werken met de traditionele visie dat talen gescheiden moeten worden aangeboden en dat de beste manier om het Nederlands goed te leren is om de leerling hier volledig in onder te dompelen en aan te moedigen om zijn moedertaal thuis te laten. Uit onderzoek blijkt echter dat een groot deel van ons taalleervermogen overkoepelend in ons brein functioneert (Cummins, 2000) en dat goede vaardigheden in een thuistaal juist het leren van een andere taal kunnen bevorderen – en andersom. Ook de PO-Raad adviseert scholen om de thuistaal van leerlingen niet te negeren, maar juist te benutten, ook als die een andere dan het Nederlands is. Er is dus behoefte aan een andere, meer geïntegreerde aanpak voor het leren van taal. Dat wordt ook wel de 'meertalige wending' (Conteh & Meier, 2014)

in het taalonderwijs genoemd. Echter, hoe scholen en docenten dat in de praktijk kunnen vormgeven is vaak onbekend.

Ook plattelandsgebieden waar regionale en minderheidstalen gesproken worden, zoals in Friesland, komen steeds meer in contact met migrantentalen. In de afgelopen tien jaar is de autochtone bevolking in Friesland minder sterk gegroeid dan de allochtone. Een en ander resulteert in een complexe taalecologie: Nederlands, Fries, streektalen, Engels als vreemde taal, andere vreemde talen (Duits, Frans, Chinees et cetera) en een verscheidenheid aan migrantentalen (Arabisch, Pools et cetera). Zodoende ontstaat er ook in Friesland, net zoals in andere regio's in Nederland, de behoefte aan een meertalige wending in het onderwijs. Dit houdt in dat talen op een holistische wijze (dus niet los van

Holistisch model voor meertaligheid in het onderwijs. De kern bestaat uit een continuüm van vijf meertalige benaderingen en voorbeeldtalen die hierin een rol kunnen spelen. Deze benaderingen zijn geformuleerd vanuit het perspectief van functioneel meertalig leren (horizontaal) en allemaal gelinkt aan de *translanguaging*-aanpak, die in het kader van elke benadering kan worden toegepast

elkaar) worden benaderd, dat er kennis over talen en vaardigheden in talen wordt overgedragen, en dat migrantentalen een plek krijgen in het onderwijs.

De holistische benadering

Elke school van het Holi-Fryskproject is uniek. Zo werken we met zowel drietalige scholen (waar in het Nederlands, Engels en Fries wordt lesgegeven) als scholen die een laag profiel Fries hebben (profiel C1 en C2 in het Taalplan Frysk; Varkevisser & Walsweer, 2018). Dat betekent dat hun Friese onderwijs zich met name beperkt tot kennis over de (tweetalige) Friese cultuur en niet zozeer het bijbrengen van taalvaardigheden Fries tot doel heeft.

Elke school kiest een eigen vraagstuk of uitdaging met betrekking tot taalonderwijs en meertaligheid. Daarbij gaat het om zaken als het verbinden van de verschillende talen op een drietalige school, het verbinden van de verschillende schooltalen met elkaar, van de thuistaal met schoolconcepten en van de schooltaal met vakinhoud. Om een meertalige benadering te kunnen ontwikkelen die aansluit op deze vragen, wordt gebruikgemaakt van het holistisch model voor meertaligheid in het onderwijs, zoals te zien in de afbeelding (Günther van der Meij, Duarte & Nap, 2020). Het model bestaat uit een continuüm van vijf meertalige benaderingen, die hierna zullen worden toegelicht. Alle zijn geformuleerd

vanuit het perspectief van functioneel meertalig leren (FML; Slembrouck, Van Avermaet & Van Gorp, 2018), dat inhoudt dat alle talen en variëteiten die leerlingen mee naar school brengen in hun voordeel kunnen worden benut in hun leerprocessen en ontwikkeling. Positief gebruikmaken van de talige diversiteit in de klas, dus.

Aan de linkerkant van het model staat *taalbewustzijn*: de bewustwording van talen in de omgeving en het reflecteren op het begrip *taal* (Candelier, 2010). Daarbij kan er ook gebruik worden gemaakt van talen die de docent zelf niet spreekt, zoals Arabisch. Een voorbeeld van een dergelijke activiteit is het in kaart brengen van de eigen talen door middel van een talenpaspoort. Zulk soort activiteiten laat leerlingen reflecteren op wat taal voor hen betekent en maakt hen bewust van hun eigen meertaligheid. Aan het andere eind van het continuüm bevindt zich *immersie*, waarbij de leerling volledig wordt ondergedompeld in een taal, denk bijvoorbeeld aan een drietalige school waar het taalonderwijs volledig in een vreemde taal wordt gegeven (bijvoorbeeld het gebruik van de voertaal Engels in de Engelse les). Deze benadering is echt gericht op het leren van de taal en vereist een goede taalbeheersing van de docent.

Tussen *taalbewustzijn* en *immersie* zitten dan nog drie andere benaderingen. Ten eerste *taalvergelijking*, waarbij de overeenkomsten en verschillen tussen talen

Leerlingen interviewden iemand die een streektaal of dialect sprak. Zo ontdekten zij wat een dialect voor iemand kan betekenen en kregen zij meer begrip voor mensen die dialect spreken

centraal staan, bijvoorbeeld in een les over taalfamilies. Ten tweede *receptieve meertaligheid* (ook wel luistertaal genoemd; Ten Thije, 2010), waarbij ieder zijn eigen taal spreekt, maar waarbij men elkaar toch probeert te begrijpen. Op deze wijze leren leerlingen woorden en structuren receptief te herkennen en in hun eigen taal antwoord te geven. Bovendien ontwikkelen ze positieve attitudes ten aanzien van de andere talen en verwerven op een speelse manier taalleerstrategieën. Ten slotte is er nog *Content and Language Integrated Learning* (CLIL), waarbij zaakvakken in een vreemde taal gegeven worden, bijvoorbeeld geschiedenis in het Engels. Ook minderheids-, streek- of buurtalen kunnen worden ingezet, denk bijvoorbeeld aan wiskunde in het Fries of biologie in het Drents. Daarbij ligt de nadruk op de inhoud van het zaakvak, maar pikken leerlingen toch een heleboel op van de taal, omdat de communicatie hierin plaatsvindt.

Deze vijf benaderingen van meertaligheid en het combineren hiervan zijn een inspiratie voor de ontwikkeling van activiteiten in het kader van het project. Een school of docent hoeft niet één benadering te kiezen, maar kan bij verschillende vakken of zelfs binnen één les meerdere benaderingen toepassen. Welke dat zijn, hangt geheel af van de behoefte van de school. Bij alle benaderingen kan gebruik worden gemaakt van *translanguaging*. Dat is het gebruik van meerdere talen, stijlen en registers tegelijkertijd, zonder duidelijke grenzen. Denk bijvoorbeeld aan een les waarbij de instructietaal Nederlands is, maar er regelmatig woorden in het Arabisch op het bord staan, waardoor de thuistaal van leerlingen als hulpmiddel wordt gebruikt om Nederlandse woorden bij reeds bekende concepten te leren.

Implementatie

In het project wordt een bottom-upmethode toegepast, waarbij er met een vraagstuk van de school, en in

samenwerking met docenten, wordt gewerkt zodat de ontwikkelde activiteiten een 'antwoord' geven op de vraagstukken van de scholen. Docenten ontwikkelen deze activiteiten dan ook samen met de onderzoekers, gebaseerd op bovenstaand model. Dat gebeurt door middel van schoolbezoeken, en studieavonden met docenten, directeurs en taalcoördinatoren. Een voorbeeld van zo'n vraagstuk van een school is hoe leerlingen een positievere houding ten aanzien van het Fries kunnen ontwikkelen. Als antwoord op dit vraagstuk is een les ontwikkeld over streektalen en dialecten, waarbij leerlingen zelf op onderzoek zijn uitgegaan. Ze interviewden iemand die een streektaal of dialect sprak. Zo ontdekten de leerlingen wat een dialect voor iemand kan betekenen en kregen zij meer begrip voor mensen die dialect spreken. Deze activiteit sluit aan bij de taalbewustzijnsbenadering uit het model.

Een andere school wilde meertaligheid verbinden aan zaakvakken. Daar is een les voor ontwikkeld over zintuigen voor het vak Mens & Natuur, waarbij de leerlingen spelenderwijs de namen van zintuigen in verschillende talen (Nederlands, Fries, Engels, Duits en Frans) leerden. Op deze manier werd het leren van vakinhoud gecombineerd met het leren van taal (CLIL). Tegelijkertijd werden leerlingen zich bewust van de overeenkomsten en verschillen tussen talen (taalvergelijking). Ze zagen bijvoorbeeld dat het Friese *hûd* en Duitse *Haut* lijken op het Nederlandse *huid*, maar dat het Engelse *skin* heel anders is. Ook werden leerlingen zich meer bewust van hun eigen al aanwezige talenkennis én die van hun klasgenoten die bijvoorbeeld thuis Fries spreken (taalbewustzijn). In deze ene les werden dus verschillende benaderingen gecombineerd, met elementen van taalbewustzijn, taalvergelijking en CLIL.

Door het implementeren van dergelijke activiteiten in de lessen hopen de docenten en onderzoekers een holistische aanpak te realiseren, omdat die aansluit bij hoe mensen op natuurlijke wijze talen leren. Ze hopen

‘De leerlingen hebben ervaren dat hun eigen taal ook erg belangrijk is bij het verwerven van een nieuwe taal’

dat leerlingen hier profijt van hebben en dat zowel docenten als leerlingen positievere attitudes zullen ontwikkelen ten aanzien van meertaligheid. Of we deze resultaten inderdaad terugzien, wordt op dit moment onderzocht, net zoals de effectiviteit van een meer structurele implementatie van onze meertalige benadering.

Ervaringen en toekomstplannen

Tot dusver zijn de reacties van leerlingen en docenten op de activiteiten die we in het kader van het Holi-Frysk-project hebben ontwikkeld zeer positief. Naar aanleiding van de evaluatie van de pilot van Holi-Frysk kunnen we het volgende concluderen. Anderstalige leerlingen zijn blij dat hun thuistalen erkend worden. ‘Je ziet het zelfvertrouwen groeien als hun taal op het bord komt en ze er iets over kunnen vertellen’, zegt een deelnemende docent. Dat uit de wetenschap blijkt dat het goed is om thuistalen te betrekken in het (taal)onderwijs, zien we ook in de praktijk. Een docent zegt hierover: ‘De leerlingen hebben ervaren dat hun eigen taal ook erg belangrijk is bij het verwerven van een nieuwe taal.’ Ook staan Nederlandstalige leerlingen positiever tegenover het Fries en dialecten. Aan het begin van het pilotproject bleek uit enquêtes dat veel van hen de waarde van Fries en dialecten niet inzien, maar ook dat zij deze vorm van meertaligheid niet veel tegenkomen in hun omgeving. Na de Holi-Fryskpilot waarbij ze kennismaakten met Fries en dialecten, bleek die houding wel veranderd te zijn. ‘Mijn leerlingen hebben meer respect gekregen voor mensen die Fries spreken. Ze zien beter in waarom mensen ervoor kiezen om een dialect – of Fries – te spreken en in welke situaties ze dat doen’, geeft een docent aan.

Op de deelnemende drietalige school leerden de leerlingen juist veel over de samenhang en overeenkomsten tussen talen, zoals de docenten van tevoren hadden gewenst. Zij waren al bezig met meertalig onderwijs, maar de talen werden gescheiden van elkaar aangeboden. Door activiteiten over bijvoorbeeld taalfamilies en over overeenkomsten in zinsopbouw in verschillende talen, kunnen de leerlingen veel meer verbanden leggen tussen de talen. De activiteiten worden ook gewaardeerd

door de docenten: zij zijn vooral blij met de interactiviteit ervan en de component onderzoekend leren, want telkens gaan leerlingen zelf op onderzoek uit. De deelnemende docenten aan het pilotproject geven aan dat zij hetgeen ze in het project geleerd hebben zeker in de toekomst willen blijven toepassen. Ten slotte geven zij aan dat ze zich zekerder voelen over hoe ze meer andere talen dan de reguliere instructietaal alleen kunnen gebruiken of als hefboom in kunnen zetten in hun lessen.

Wat wij zelf hebben geleerd van het Holi-Fryskproject is dat meertaligheid niet als een extra taak boven op de dagelijkse onderwijstaken moet worden gezien, maar vanzelfsprekend in de lessen moet worden geïntegreerd. Ook is het van belang dat scholen het traditionele onderdopelingsonderwijs aanvullen met andere benaderingen. Met het vervolg op Holi-Frysk willen we onze kennis en ervaring met meertalig onderwijs voor iedereen verder verbreden en hopen we over een jaar met mooie aanvullende resultaten te komen. ■

Meer informatie over het project is te vinden op <www.holi-frysk.nl>.

LITERATUUR

- Candelier, M. (Red.). (2004). *Janua linguarum – The Gateway to languages. The introduction of language awareness into the curriculum: Awakening to languages*. European Centre for Modern Languages.
- Conteh, J., & Meier, G. (2014). *The multilingual turn in languages education: Opportunities and challenges*. Multilingual Matters.
- Cummins, J. (2000). *Language, power, and pedagogy: Bilingual children in the crossfire*. Multilingual Matters.
- Günther-van der Meij, M., Duarte, J., & Nap, L. (2020). Including multiple languages in secondary education: A translanguaging approach. *European Journal of Applied Linguistics*, 8(1), 73–106.
- Slembrouck, S., Avermaet, P. van, & Gorp, K. van. (2018). Strategies of multilingualism in education for minority children. In P. van Avermaet, S. Slembrouck, K. van Gorp, S. Sierens, & K. Maryns (Red.), *The multilingual edge of education* (pp. 9–39). Palgrave Macmillan.
- Thije, J. ten. (2010). *Lingua receptiva als bouwsteen voor de transnationale neerlandistiek*. *Internationale Neerlandistiek*, 48(4), 5–10.
- Varkevisser, N., & Walsweer, A. (2018). *It is mei sissen net te dwaan: Rapport Taalplan Frysk – Inventarisatie naar de stand van zaken m.b.t. het (uak) Fries in het primair en voortgezet onderwijs*. Provincie Fryslân.
- Vertovec, S. (2007). Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30(6), 1024–1054.

Das Schweigende Klassenzimmer

Das Schweigende Klassenzimmer

Vijf jaar voor de bouw van de Muur is het nog wat makkelijker om van Oost- naar West-Berlijn te gaan. Twee middelbare scholieren uit Oost-Berlijn grijpen die kans aan om een film in het Westen te zien. Maar het journaal maakt veel meer indruk, als ze zien dat Sovjetroepen de Hongaarse opstand onderdrukken. Hieruit ontstaat het idee om twee minuten te zwijgen aan het begin van de les. Maar wat begint als een ludiek protest wordt door de autoriteiten zeer serieus genomen. Al snel worden de leerlingen gezien als contrarevolutionair en wil het ministerie van Onderwijs de naam van de leider horen. De film is gebaseerd op het boek van Dietrich Garstka, die het zelf meemaakte in zijn jeugd. *Das Schweigende Klassenzimmer* is een prachtige film over een klas die solidair blijft, ook als de druk enorm groot wordt. Zeker geschikt voor gebruik in de klas, vanaf klas 1, maar ook probleemloos in de bovenbouw.

Das Schweigende Klassenzimmer – verkrijgbaar op dvd

Rocco Schiavone

De 49-jarige politieman Rocco Schiavone is om discipline redenen verbannen vanuit Rome naar Valle d’Aosta. Rocco is hier niet blij mee, hij kan niet wennen aan de sneeuw en de kou en heeft moeite met zijn superieuren. Daarnaast doet hij allerlei dingen die het daglicht niet kunnen verdragen. Maar Schiavone is ook een uitstekende rechercheur en slaagt er, op onorthodoxe wijze, in veel misdaden op te lossen. *Rocco Schiavone* schuwt de clichés niet, de ruwe-bolster-blanke-pitrechercheur, zijn medewerkers die voor het grootste gedeelte uiterst simpel zijn en de aantrekkelijke vrouwen die stuk voor stuk voor Rocco vallen. Toch is het ook een heel onderhoudende serie met vaak verrassende ontknopingen.

Rocco Schiavone – verkrijgbaar op dvd

The Peanut Butter Falcon

Zak, een jongen met het downsyndroom, heeft slechts één droom: een professionele worstelaar worden! Iedere avond kijkt hij naar dezelfde video van de worstelaar Salt Water Redneck en als hij ontsnapt uit het verpleegtehuis gaat hij zijn droom achterna. Van de video weet hij waar de worstelschool zit en hij is vastbesloten deze te vinden. Al snel ontmoet hij Tyler, die ook op de vlucht is. Als Eleanor, een medewerkster van het verpleegtehuis, hen opspoort sluit ze zich ook gewoon aan bij hun avontuur. *The Peanut Butter Falcon* is een komische avonturenfilm, waarbij geen enkele poging gewaagd wordt om een realistische film te maken. Het is eerder een modern sprookje over geloven in jezelf en je eigen dromen. De film kan zeker gebruikt worden voor de onderbouw, maar ook bovenbouwleerlingen zullen het een leuke film vinden.

The Peanut Butter Falcon – verkrijgbaar op dvd en blu-ray